

Олександра Романюк

ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ СПОСІБ МОВЛЕННЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (39) 2018

УДК 811.11-26+811.161.2

Романюк О.С. Телевізійний дискурс як інтерактивний спосіб мовленнєвої взаємодії; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел – 34; мова українська.

Анотація. Статтю присвячено аналізу наукового розмаїття різних напрямків досліджень телевізійного дискурсу. Виділено основні напрямки наукових досліджень телевізійного дискурсу: висвітлення соціолінгвістичних, психолінгвістичних і власне лінгвостилістичних особливостей телевізійного дискурсу; моделювання структури телевізійного дискурсу; виокремлення та аналіз соціо- і психолінгвістичних особливостей учасників телевізійного дискурсу. Враховуючи актуальність питання жанрового розмаїття телевізійного дискурсу, вбачаємо його перспективою подальшого дослідження.

Ключові слова: телевізійний дискурс, соціолінгвістичні, психолінгвістичні, лінгвістичні особливості.

Постановка проблеми. Хоча телебачення є наймолодшим видом мистецтва, воно міцно зайняло особливе місце в житті сучасної людини, витіснивши на другорядний план театр, живопис, цирк, балет, музику та інші звичні раніше для людини заняття. Тому в сучасних умовах науково-технічного прогресу ключовим типом дискурсу є саме телевізійний дискурс, який визначається як тип комунікативної діяльності у сфері засобів масової інформації (далі ЗМІ), інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має усну (на рівні звукового ряду), писемну (субтитри, текстові вставки), паралінгвальну (на рівні відеоряду) форми вираження.

Відтак, **метою статті** є аналіз наукового розмаїття різних напрямків досліджень телевізійного дискурсу, а також виділення напрямків наукових досліджень телевізійного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Телевізійний дискурс відбувається у межах зорового і слухового каналу спілкування та регулюється стратегіями і тактиками учасників телефіру. За визначенням Фролова М.С., телевізійний дискурс являє собою не тільки систему мовних і візуальних знаків, а й соціокультурний феномен, тобто телевізійний дискурс як комплексний знак повідомляє інформацію, впливає, і, відповідно, є специфічним дискурсом, який відображає складну семіотичну структуру взаємозв'язку вербальних і авербальних засобів в єдиному комплексі, зануреному в конкретний соціальний простір [23, с. 11]. В свою чергу Макаров М.Л. зазначає, що специфіка телевізійного дискурсу характеризується інституціональним аспектом, який передбачає спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин [14, с. 8].

Однак, визначаючи поняття "дискурс", переважна більшість вчених наголошує на діалогічному або інтерактивному характері комунікації, тобто дискурс розглядається як інтерактивний спосіб мовленнєвої взаємодії [4; 9; 13; 15; 21; 34]. Відповідно, телевізійний дискурс – це живе мов-

лення з телеекрану в ситуації телеспілкування, яке належить переважно до інтерактивного типу дискурсу [13].

Загалом, термін "інтерактивне телебачення" з'явився у другій половині 90-х років, який наразі розширив своє значення і використовується для позначення різноманітних форм участі телевізійної аудиторії у створенні телепередачі. За визначенням Н.Рассела, інтерактивність мас-медіа – це нова властивість електронних засобів комунікації, яка характеризується ростом контролю над комунікативним процесом зі сторони комунікатора і реципієнта (глядача). Прототипом інтерактивного процесу є звичайна розмова між двома людьми, в якій кожен учасник може перервати іншого, змінити власну позицію, висловити нову ідею. Зазначене відрізняє інтерактивні мас-медіа від традиційних, в яких спілкування було одностороннім – від комунікатора до масової аудиторії з досить обмеженими зворотніми зв'язками, наприклад, листи в редакцію і рейтинги [32, с. 46]. Дослідженню інтерактивного телебачення присвячено чимало наукових робіт [1; 2; 17].

Хоча й інтерактивне телебачення, представлене діалогічним телевізійним дискурсом, майже повністю заповонило медіа простір, постає питання про існування монологічної моделі мовлення, наприклад теленовини, або полілогічної, наприклад, ток-шоу. За науковою позицією О.Г. Ларіної, телевізійний дискурс в цілому слід відносити саме до діалогічного типу дискурсу, який має власні специфічні характеристики: 1) обов'язкова наявність двох учасників процесу комунікації – адресанта і адресата; 2) взаємодія телекомунікаторів і телеаудиторії: а) безпосередня – міжособистісне (наприклад, в студії, на знімальному майданчику, на вулиці тощо); б) опосередкована: несимультанна (листи в редакцію, опитування, рейтинги тощо, результати яких отримано завдяки супутникового, телефонного, мобільного зв'язку, мережі Інтернет); симультанне – спілкування в інтерактивному режимі (дзвінки і повідомлення надходять безпосе-

редньо в студію під час телетрансляції програми у прямому ефірі) [13].

Відповідно до вищезазначених характеристик, жанр теленовин також відноситься до особливого виду діалогічного типу дискурсу, який передбачає обов'язкову наявність як адресанта – телевізійної компанії в особі ведучого блоку новин, так і адресата – безпосередньо отримувача інформації, аудиторії. Щодо жанру ток-шоу, то він також відноситься до діалогічного типу дискурсу, що підтверджується наявністю адресанта – ведучого передачі і адресата – аудиторії телеглядачів, глядачів у студії, запрошених гостей і експертів.

Інтерактивність телевізійного дискурсу обумовлена встановленням суб'єкт-суб'єктного зв'язку під час комунікації між адресантом і адресатом, змістом якої є обмін інформацією, залучення адресата в сферу взаємодій адресанта зі світом з метою впливу на адресата. Оскільки поведінкові реакції адресата не завжди передбачувані, а ступінь передбачуваності в телевізійному дискурсі прямо пропорційний тому, наскільки добре адресант знає свою аудиторію, що в умовах масової комунікації достатньо складно, телевізійний дискурс відноситься до непрямого типу комунікації як усвідомленої/навмисної, так і неусвідомленої/ненавмисної. В рамках телевізійної комунікації, непряма комунікація завжди співіснує з прямою, причому перша – змістовно ускладнена комунікація – вторинна по відношенню до останньої [18, с. 1028].

Варто зазначити, що у лінгвістичних дослідженнях мова телевізійних ЗМІ вивчалась за допомогою двох підходів. До 1970-х років увагу науковців було сконцентровано на текстуальному підході, тобто коли увесь обсяг телевізійних програм аналізувався як текст, без тісного взаємозв'язку з перформативним, комунікативно-дискурсивним аспектами. Починаючи з 1970-х років, у зарубіжних дослідженнях науковців Дж.Бигнелл, А.Фіскер, С. Аллан, А.Н.Вальдівія, Дж.Фріске, Дж. Холт, А. Перрен з'являється комплексний підхід до вивчення телевізійного дискурсу в межах медійних досліджень, об'єднавши соціолінгвістичний, прагмалінгвістичний, комунікативний і культурологічний підходи [19, с. 1560].

Відзначимо, що стрімке зростання інтересу до телевізійного дискурсивного простору, як засобу віддзеркалення соціокультурного досвіду, пов'язаного з пізнанням, осмисленням і презентацією навколишнього світу, за останнє десятиріччя зумовило появу низки наукових досліджень у різних напрямках:

1) *моделювання структури телевізійного дискурсу*: номінативна парадигма англomовного телевізійного дискурсу [7]; зміст і структура телевізійних повідомлень як факторів їх ефективності [16]; телевізійний дискурс інформаційно-аналітичних програм: на матеріалі програм кримі-

нально-правової тематики [23]; музичне телебачення: програмні і структурно-функціональні особливості [24]; аналіз телесинематичного дискурсу [30]; структура і функції трейлеру фільмів: мультимодальний аналіз [28]; культурний підхід до теорії телевізійного жанру [29];

2) *висвітлення соціолінгвістичних, психолінгвістичних і власне лінгвостилістичних особливостей телевізійного дискурсу*: соціопсихолінгвістика текстів телебачення [8]; акти референції в телевізійному дискурсі [3]; аналіз особливостей мовленнєвої діяльності комунікатора у системі телевізійних ЗМІ в соціолінгвістичному, психолінгвістичному і лінгвістичному аспектах [22]; явища парцеляції у мові сучасних українських мас-медіа [10]; лінгвопрагматичні особливості ток-шоу як жанру телевізійного дискурсу [13]; функціонально-семантичні властивості американського дискурсу ток-шоу [11]; мовленнєва поведінка учасників реаліті-шоу [12]; мовленнєва інерція в спонтанному усному мовленні (на матеріалі телеінтерв'ю) [20]; аналіз дискурсу діалогів у італійських комедіях: лінгвістичний і прагматичний аспекти [31]; використання фільму як лінгвістичного зразка: теоретичні і практичні питання [26];

3) *виокремлення та аналіз соціо- і психолінгвістичних особливостей учасників телевізійного дискурсу*: мовна особистість телевізійного ведучого [5]; спілкування в малій соціальній групі: на матеріалі аналізу мовлення учасників реаліті-шоу "Дом 2" [25]; тактики компліменту і похвали у конструюванні "позитивного образу" жінки-співрозмовниці: на матеріалі ток-шоу [6]; стабільність телевізійного характеру: соціологічне дослідження стилістичного корпусу [27]; аналіз дискурсу: особові займенники телеведучої Опри Уінфрі [33].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Однак, незважаючи на наукове розмаїття різних напрямків досліджень телевізійного дискурсу, переважну більшість робіт присвячено встановленню, виділенню та порівняльному аналізу лінгвостилістичних особливостей відносно незначної кількості телевізійних жанрів. Тому, вважаємо, питання саме про жанрове розмаїття телевізійного дискурсу залишається актуальним, адже телевізійний дискурс безперечно взаємодіє з поняттями стилю, норми літературної мови і мовленнєвого спілкування, але представляє свій власний рівень з відповідними структурами і формами, в центрі якого перебуває мова не тільки у діалогічному контексті комунікативної ситуації, а й у контексті національно-мовленнєвої, соціальної і духовної культури. У подальших дослідженнях планується ретельне вивчення жанрового розмаїття телевізійного дискурсу, а також виділення соціолінгвістичних, психолінгвістичних і власне лінгвостилістичних особливостей визначених жанрів телевізійного дискурсу.

Література

1. Адамьянц Т.З. К диалогической телекоммуникации: от воздействия – к взаимодействию / Т.З. Адамьянц. – М.: Институт социологии РАН, 1999. – 136 с.
2. Адамьянц Т.З. В поисках телезрительских симпатий. Учебно-методическое пособие для социологов, менеджеров и специалистов СМК / Т.З. Адамьянц, В.А. Шилова. – М.: Институт социологии РАН, 2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.isras.ru/publ.html?id=1459>
3. Артемьева Ю. В. Акты референции в телевизионном дискурсе: дис.... канд. филол. наук: 10.02.19 / Ю.В. Артемьева. – Тверь, 2000. – 120 с.
4. Бацевич Ф. С. Основы комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
5. Беспамятнова Т.Н. Языковая личность телевизионного ведущего: дис.... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.Н. Беспамятнова. – Воронеж, 1994. – 217 с.
6. Галимова З.Ф. Тактики комплимента и похвалы в конструировании "положительного образа" женщины-собеседницы : на материале ток-шоу: дис.... канд. филол. наук: 10.02.19 / З.Ф. Галимова. – Ижевск, 2009. – 168 с.
7. Дудникова М.С. Номинативная парадигма англоязычного телевизионного дискурса: дис.... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.С.Дудникова. – Самара, 2010. – 178 с.
8. Зильберт Б.А. Социолінгвістическе дослідження текстів радіо, телебачення, газети / Под ред. В.Г. Костомарова. / Б.А. Зильберт. – Саратов: Издательство СГУ, 1986. – 210 с.
9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
10. Конюхова Л.І. Явища парцеляції у мові сучасних українських мас-медіа: арэф.дис....канд.філол.наук: 10.02.01 / Л.І.Конюхова. – Львів, 1999. – 17 с.
11. Коченгин М.Ю. Функционально-семантические свойства американского дискурса ток-шоу: дис.... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.Ю. Кочегин. – Ульяновск. : 2005. – 186 с.
12. Ланских А.В. Речевое поведение участников реалити-шоу: коммуникативные стратегии и тактики: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / А.В. Ланских. – Екатеринбург, 2008. – 183 с.
13. Ларина Е.Г. Лингвопрагматические особенности ток-шоу как жанра телевизионного дискурса (на материале телевизионных программ): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е.Г. Ларина. – Волгоград, 2004. – 148 с.
14. Макаров М.Л. Анализ дискурса в малой группе / М.Л. Макаров. – Тверь: 1995. – 82 с.
15. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
16. Мостепанова Ю.В. Содержание и структура телевизионных сообщений как факторы их эффективности: дис... канд. филол. наук: 10.01.10; 19.00.01 / Ю.В. Мостепанова – Москва, 2002. – 241 с.
17. Поберезникова Е. Телевидение взаимодействия (интерактивное поле общения) / Е. Поберезникова. – М. : Аспект Пресс, 2004. — 220 с.
18. Подольских Е.А. Дискурсивные особенности телевизионных новостей и аналитических программ в британской литературе / Е.А. Подольских // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Филология. – т.14, №2(4), 2012. – с. 1027-1030.
19. Подольских Е.А. Специфика британского новостного телевизионного дискурса как объекта лингвистического анализа / Е.А. Подольских // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Филология. – т.14, №2(6), 2012. – с. 1560-1564.
20. Прожогина И.М. Речевая инерция в спонтанной устной речи (на материале телеинтервью): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / И.М.Прожогина. – К., 1998. – 253 с.
21. Серю П. Как читают тексты во Франции / П. Серю // Квадратура смысла. – М. : 1999. – 169 с.
22. Сусская О. А. Телевизионный коммуникатор: специфика и проблемы речевого общения: арэф. дис.... канд. филол. наук: 10.01.10 / О.А. Сусская. – М., 1990. – 24 с.
23. Фролов М.Е. Телевизионный дискурс информационно-аналитических программ: дис. канд. филол. наук: 10.01.10 / М.Е. Фролов. – Тверь. : 2004. – 203 с.
24. Шерстобоева Е.А. Музыкальное телевидение: программные и структурно-функциональные особенности: дис.... канд. филол. наук: 10.01.10 / Е.А. Шерстобоева. – Москва. : 2009. – 135 с.
25. Щитова Н.Г. Общение в малой социальной группе :на материале анализа речи участников реалити-шоу "Дом-2": дис.... канд. филол. наук: 10.02.01 / Н.Г. Щитова. – Таганрог, 2007. – 386 с.
26. Alvarez-Pereyre M. Using film as linguistic specimen: Theoretical and practical issues / Michael Alvarez-Pereyre // *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series*. – John Benjamins Publishing, 2011. – pp. 47-67.
27. Bednarek M. The stability of the televisual character: A corpus stylistic case study / Monika Bednarek // *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series*. – John Benjamins Publishing, 2011. – pp. 185-204.

28. Maier C.D. Structure and Function in the Generic Staging of Film Trailers: A Multimodal Analysis / Carmen Daniela Maier // *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series*. – John Benjamins Publishing, 2011. – pp. 141 – 158.
29. Mittell J. A Cultural Approach to Television Genre Theory / Jason Mittell // *Cinema Journal*. – Vol. 40, No. 3, (Spring, 2001). – pp. 3-24.
30. Piazza R. *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series* / Roberta Piazza, Monika Bednarek, Fabio Rossi. – John Benjamins Publishing, 2011. – 315 p.
31. Rossi F. Discourse analysis of film dialogues: Italian comedy between linguistic realism and pragmatic non-realism / Fabio Rossi // *Telecinematic Discourse: Approaches to the Language of Films and Television Series*. – John Benjamins Publishing, 2011. – pp. 21-46.
32. Russell N. *The future of mass media audience* / Neuman Russell. – N.Y. Cambridge University Press, 1991. – 202 p.
33. Saj H. El. Discourse Analysis: Personal Pronouns in Oprah Winfrey Hosting Queen Rania of Jordan / Hala El Saj // *International Journal of Social Science and Humanity*. – Vol. 2. – No. 6. November, 2012. – pp.529-532.
34. Stubbs M. *Discourse analysis: the sociolinguistic analysis of natural language* / M. Stubbs. – Oxford : Blackwell, 1983. – 272 c.

Александра РОМАНЮК
**ТЕЛЕВИЗИОННЫЙ ДИСКУРС КАК ИНТЕРАКТИВНЫЙ СПОСОБ
РЕЧЕВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

Аннотация. Статья посвящена анализу научного разнообразия различных направлений исследований телевизионного дискурса. Выделены основные направления научных исследований телевизионного дискурса: освещение социолингвистических, психолингвистических и собственно лингвостилистических особенностей телевизионного дискурса; моделирование структуры телевизионного дискурса; выделение и анализ социо- и психолингвистических особенностей участников телевизионного дискурса. Учитывая актуальность вопроса жанрового разнообразия телевизионного дискурса, видим его перспективой нашего дальнейшего исследования.

Ключевые слова: телевизионный дискурс, социолингвистические, психолингвистические, лингвистические особенности.

Oleksandra ROMANIUK
TELEVISION DISCOURSE AS AN INTERACTIVE WAY OF LINGUISTIC INTERACTION

Abstract. The article is devoted to the analysis based on the scientific diversity of various areas of television discourse research. Different approaches to the distinguish features of the television discourse scientific researches are highlighted, in particular: sociolinguistic, psycholinguistic and linguistic-stylistic features of television discourse; modeling of the television discourse structure; selection and analysis of socio-psycholinguistic features of the television discourse participants. Taking into account the relevance of the issue of television discourse genre diversity, we see it as the prospect of our further research.

Key words: television discourse, sociolinguistic, psycholinguistic, linguistic features.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2018 р.

© Романюк О.С., 2018

Романюк Александра Сергіївна – PhD, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса).